

METAFICȚIUNEA ISTORIOGRAFICĂ ÎN LITERATURA ROMÂNĂ, DE LA MIHAIL SADOVEANU LA ȘTEFAN AGOPIAN

Conf. univ. dr. Ruxandra IVĂNCESCU
Universitatea „Transilvania”, Brașov

Abstract

The present paper has as a theoretical item Linda Hutcheon's definition on the historical metafiction, and tries to demonstrate the presence of this kind of past re-presenting in Romanian literature. The main items are Sadoveanu's modern novels, where myth is searched beyond history, and Ștefan Agopian's writings, where history is playground of parody.

Metaficțiunea istoriografică, o „dominantă” a literaturii postmoderne, și teoretizată ca atare, are, de fapt, o lungă istorie ficțională, fiind reprezentată diferit de-a lungul vârstelor culturale.

Anacronismul, mai mult sau mai puțin mascat de pretențiile reconstituirii obiective, este mereu prezent în scrierile ce re-prezintă trecutul. Metaficțiunea istoriografică postmodernă face un spectacol din punerea în scenă a re-prezentărilor multiple și subliniază falia anacronică. De fapt, după cum arată teoreticianul Linda Hutcheon, prezentarea trecutului este inerent o re-prezentare a sa din perspectiva prezentului.

O proiecție a ideilor ce aparțin unui anume model cultural prezent își caută nu doar decorul ci și resursele în trecut. Aspect pe care încercăm să îl demonstrăm printr-un scurt istoric al metaficțiunii istoriografice re-prezentată în manieră modernă și postmodernă.

De fapt ce este metaficțiunea istoriografică? Nu este ficțiune pură ci metaficțiune, deoarece are un consistent suport în istorie, se construiește pornind de la evenimente și personaje reale. Atunci când se ia în serios, realizează o scrupuloasă reconstituire a faptului istoric, a unei epoci împreună cu ideile și mentalitățile acesteia. Confruntă și prezintă mai multe perspective asupra aceluiași eveniment și personaje. Sursa ideală pentru constituirea narațiunii istorice o reprezintă documentele. În lipsa acestora scriitorul apelează la istoriografie, și astfel coeficientul de ficțiune crește, pentru că istoriografia este, la rândul ei, o re-prezentare a unei realități istorice, un punct de vedere subiectiv. Descoperirile arheologice, urme concrete ale unor civilizații trecute, au fost, la rândul lor, o importantă sursă de inspirație pentru autorii de scrieri istorice, de la Flaubert la Marguerite Yourcenar

Romanul istoric se naște odată cu romantismul, iar istoria devine un teren fertil de explorare și expunere a uneia dintre temele majore ale romanticilor, și anume identitatea. Subiectivismul, pasiunea descoperirii identității, inclusiv a celei naționale, se regăsesc în romanele lui Walter Scott sau Victor Hugo, dar și în tratatele de istorie propriu-zisă, unde ficțiunea ia locul obiectivității.

De aceea putem spune că prima metaficțiune istoriografică adevărată este romanul lui Gustave Flaubert *Salammbô*. Atent documentat, după o cercetare a ruinelor Cartaginei de odinioară și după citirea unor tratate de istorie, romanul își propune să reconstituie o epocă și mentalitatea ei: ideile sociale, religioase ale cartaginezilor din vremea lui Hamilcar. Însă contextul istoric devine fundalul unei drame mitologice, în spatele personajelor românești Salammbô și Mâtho se află protagoniștii divini Tanit și Moloh. Autor modern, Gustave Flaubert caută figura mitologică unificatoare, ce structurează subtextual romanul și îi conferă coerență epopeică. Aspect evident și într-un alt roman istoric flaubertian, *Ispitirea Sfântului Anton*, dar prezent subiacent și în *Doamna Bovary* și *Educația sentimentală*. Citindu-l pe Flaubert Radu Petrescu avea să ajungă la formula romanelor sale moderne, romanele joycene ale „miturilor îngropate”.

Despre romanul modern ca ultim avatar al epopeii va vorbi Mircea Eliade. Și își va ilustra teza prin *Noaptea de sânzienă*, un roman în care personajele sunt, asemeni celor epopeice, pe jumătate personaje mitologice și pe jumătate personaje literare. Atunci când cultivă istoria romancierii moderni caută mitologia, figura mitică totală, unificatoare, menită să rezolve tensiunile și fisurile ontologice. O asemenea figură mitologică, figură textuală și transtextuală se poate citi în epopeea dublineză a lui James Joyce sau în questa lui Proust *În căutarea timpului pierdut*.

Contemporan lui Mircea Eliade ca romancier modern, Mihail Sadoveanu folosește istoria ca pretext al mitologiei. Și în *Creanga de aur* reprezintă figura mitologică unificatoare a tensiunii tragice dintre istoria ca destin individual și istoria ca destin colectiv. Contemporan și al lui Jung, Sadoveanu își transformă romanele în meditații asupra sacrificiului eului individual în sinele colectiv, prin figura tutelară a visului arhetipal. *Creanga de aur*, însemn al monarhului sacerdot, îl purta pe Eneas cel din epopee spre destinul său, sacrificând iubirea Didonei, un scenariu rescris de împărătița Maria și Kesarion Breb.

Metaficțiune istoriografică, anticipând teoriile Școlii de la Annales, este romanul sadovenian *Nunta domniței Ruxanda*, al carei protagonist este un personaj marginal din Marea Istorie oficială. Părcălabul Soroceanu, al cărui portret este schițat în *Cronica* lui Miron Costin, devine personaj central în roman, reflector lucid și sarcastic al ideilor și evenimentelor din

vremea lui Vasile Lupu. Dar și înțeleptul mitologic, omul care se ridică deasupra frământărilor politice mărunte prin puterea de a înțelege tainele macrocosmosului.

Manifestări ale modernității târzii sunt romanele istorice-parabolă cultivate în sptiul totalitar comunist. *Relatare despre regele David*, de Stefan Heym sau romanele lui Ismail Kadare, cele mai reprezentative din categoria parabolilor istorice, folosesc trecutul, recuzita istorică (fie ea și biblică) doar ca pretext pentru o reprezentare codificată a prezentului. Infuzată de mitologie, istoria va deveni însă și o contrafață menită să ofere o salvatoare coerență unei lumi desacralizate, ale cărei valori au fost abuziv destrămate.

Dacă modernismul se află în căutarea unui mit unificator al tensiunilor ontologice, postmodernismul caută mitologii în istorii rescrise din multiple perspective neconvenționale, uneori ludice și parodice. Oglizile intertextuale borgesiene, romanele lui Julian Barnes (precum *Papagalul lui Flaubert*), *Numele trandafirului* de Umberto Eco sunt exemplele cele mai ilustrative în acest sens. Dar și rescrierea istoriei din perspectiva antierocă, a marginalilor, a învinșilor, precum în romanul de ideologie feministă, *Cassandra*, al scriitoarei germane Christa Wolf.

Manierist, conform definiției pe care Gustav René Hocke o dă acestui termen, și gnostic în descendența sa borgesiană postmodernismul deconstruiește convențiile narațiunii istorice și realiste prin deformatoare oglinzi metaficționale strălucit reprezentate în romanele lui Ștefan Agopian *Tobit, Sara* sau în *Manualul întâmplărilor*. Principala convenție a istoriei, cronologia, este abolită, personajele vorbesc înainte de a se naște sau după ce au murit, au, fiecare dintre ele, istorii biografice alternative, timpul și spațiul se dilată într-un regim oniric suprarrealist. Iar scriitura fascinează prin spectacolul semnificantului, care diluează semnificatul „tare” al modernității.

Bibliografie:

Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, București, Ed.Univers, 1997

McHale, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, Iași, Ed.Polirom, 2009

Paleologu, Alexandru, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed.Cartea Românească, 2006